

NEUVOSTOT SOCIALISMIN POLITISOIJINA?

Analyysi reaalimaailman 'uuden ilmiön' merkityksestä politiikkakäsitykselle ja yksilön politiikkasuhteelle

K a r i P a l o n e n

'Itsehallinto' on tätä nykyä suosittu iskusana – puoluejohtajia myöten. Jos sana jaetaan osiinsa, tulee sen ristiriitaisuus näkyviin: 'hallinto' on jotakin 'itselle' vierasta. Seuraavassa asetankin 'itse-hallinnon' vastakäsitteiksi 'itsehallitsemisen' ja 'itse tehtävän' politiikan¹ ja tarkastelen tämän käsittekolmion avulla erästä 'itsehallintosocialismin' historiallista esimerkkiä, neuvostoliikkeitä ja -teorioita Saksan vallankumouksessa v. 1918–1919. Missä määrin ne kykenivät ylittämään pelkän 'itse-hallinnon' tason 'itsehallitsemisen' ja erityisesti 'itse tehtävän politiikan' suuntaan? Toisaalta käytän neuvostodebattia tuossa kontekstissa esimerkkitapauksena politiikan käsitteen ymmärtämistavan muutoksesta reaalimaailman ja kielenkäytön muutoksen yhteydessä.

1. Hallitseminen, hallinto ja politiikka

Max Weberin erottelu politiikan ja hallinnon välillä ja sitä vastaava ero poliitikon ja virkamiehen vastuussa on yleisesti tunnettu (ks. erit. Weber 1918b, 334–335). Mielenkiintoisempi on ehkä kuitenkin hänen tekemänsä ero politiikan ja pelkän hallitsemisen välillä.

Vaikka Weber määrittääkin »poliittisen yhteisön» hallitsemisen avulla (vrt. Weber 1922, 29–30 ja 515), 'politiikalle elävän' poliitikon toiminta on jotakin enemmän kuin hallitsemista (vrt. Weber 1919, 545–560). Vaikka politiikka on Weberille »johtamista» (vrt. Weber 1919, 505–506), tämäkään ei kulje ylhäältä alaspäin vaan alhaalta ylöspäin: johtaminen perustuu kansalaisten aktiivisuuteen. Karismaattisen presidentin vallankin tulisi perustua kansalaisten suoran vaalin antamaa »vallankumoukselliseen legitimiisyyteen» (Weber 1918a, 469).

Politiikan vallankumouksellinen traditio käy ilmi selvimmin Weberin tulkinasta antiikin poliiksen synnystä. Poliittika perustuu »kaupunkipartikularismiin»: yhteen muuttaneet aateliset liittoutuvat kuningasta ja hänen armeijaansa vastaan ja valta siirtyy »in die Hände der selbständigen, sich selbst equipierenden Ackerbürger» (Weber 1907a, 102, vrt. 108 sekä Weber 1924, 274–277). Antiikin poliiksen kehitys ilmentää politiikan vallankumouksellista traditiota, siten, että politiikan subjektien määrä laajeni kunnes Kleistheneen piirikuntareformi teki »kaikista ateenalaisista aatelisia» (Weber 1907b, 122). Peruspiirteiltään samanlainen on Weberin kuva keskiajan kaupunkipartikularismista: siinä on kysymys »nicht-legitime Herrschaftista» (Weber 1922, 727–728).

Uuden ajan 'demokratisoitumiskehitys' tarjoaa tietyn analogian poliiksen kehitykselle. Kuitenkin 'porvarilliset' kansalaisten aktiivisuuden muodot – parlamentarismi, yleinen ja yhtäläinen äänioikeus sekä puolueiden järjestäytyneet toiminta – olivat ensimmäiseen maailmansotaan mennessä menettäneet vallankumouksellista potentiaaliaan, integroituneet hallitsemiseen – ja suorastaan kadottaneet tietoisuuden politiikan ja hallitsemisen vastakohtaisuudesta.

Tästä perspektiivistä voi lukea mm. Ostrogorskin (1902) ja Michelsin (erit. 1911) puoluekritiikkejä: niistä kantautuu huoli kansalaisten 'järjestelmänvastaisen' politiikan mahdollisuuksista yleensä. Myös Weberin sosialismikritiikissä on osaltaan kyse juuri tästä: hän ei pelkää sosialidemokratian valtaavan kaupunkeja ja valtion vaan päinvastoin sitä, että valtio valtaa sosialidemokratian – näin seurattuaan v. 1907 Mannheimin puoluekokousta lehtereiltä (vrt. Weber 1907b, 409).

Maailmansodan aikana Weber panee toiveensa puoluepolitiikkoihin, 'politiikalle elävien' puoluejohtajien muodostumiseen, jotka kykenisivät vapautumaan alistuneesta asenteesta byrokraatiaan nähden (ks. Weber 1918a). Saksan tappion ja vallankumouksen jälkeen hän näkee ainoan toivon karismaattisessa presidentissä (Weber 1918b). Saksan vallankumouksen erityispiirteessä, työläis-, sotilas- ja talonpoikaisneuvostoissa Weber ei ole valmis näkemään uutta ilmausta politiikan vallankumouksellisesta traditiosta (vrt. hänen kirjeitään v. 1918–1919 vaihteesta teoksessa Weber 1921).

2. Sosialistisen tradition ambivalenssi

Politiikan käsitehistorian makroperspektiivissä sosialistisen työväenliikkeen synty merkitsee uutta aidon, alhaalta päin lähtevän ja pelkän hallitsemisen vastaista potentiaalia politiikan vallankumoukselliselle traditiolle. Toisaalta enempiä anarkistit kuin marxistitkaan eivät kovin syvällisesti ole pureutuneet politiikan käsitteeseen eivätkä nähneet 'liikettään' erityisenä uutena politiikan mahdollisuutena tai muotona (SDP:stä tältä kannalta vrt. Stephan 1977, Walther 1981).

Weberin käsitteillä operoiden näyttää maailmansotaa edeltävän saksalaisen sosialidemokratian politiikkasuhteessa olevan erotettavissa hyvinkin monensuuntaisia näkemyksiä. Vallitseva kautskylainen traditio suuntautuu selvästikin valtiovallan valtaamiseen – ts. on valmis redusoimaan politiikan kysymykseksi hallitsemisesta, sanoisiko hallitsemisen luokkasubjektista. Ajattelua sävyttää vallankumousteleologian yhdistyminen 'olosuhteiden kypsymisen' odotteluun (vrt. Kautsky 1909, ks. Groh 1973). Hallitsemisparadigma on toisaalta vielä kiistattomampi varsinaisilla valtiososialistisilla reformisteilla SPD:n sisällä (vrt. Stampfer 1910).

Sosialidemokraattinen reaalipolitiikka liikkuu ikään kuin näiden perspektiivien välimaastossa. Mutta utooppisena perspektiivinä siihen sisältyy saintsimonistisen tradition virittämä kaipuu hallitsemisen – ja sen kautta koko politiikankin – eliminointiin. Tätä kuvastavat Engelsin tunnetut sanat valtion kuoleentimisesta:

»die Überführung der politischen Regierung über Menschen in eine Verwaltung von Dingen“ (Engels 1878, 241).

Toisaalta vallankumoukset, erityisesti Pariisin kommuuni ja Venäjän v. 1905 vallankumous, suora toiminta sekä yleis- ja joukkolakkokeskustelu viittaavat päinvastaiseen suuntaan. Niihin sisältyy perspektiivi jonka mukaan porvarillisen demokratian muodot eivät anna kansalaisille tarpeeksi tilaisuutta omakohtaiseen politiikan subjektina toimimiseen. Hallitsemisen vastakohtaksi nousee 'itse tehtävän politiikan' mahdollisuus.

Tässä perspektiivissä vallankumouksellisen tilanteen esiinnoitu voidaan nähdä sosialistisen työväenliikkeen erilaisten poliittisten mahdollisuuksien koetinkivenä. Merkitseekö vallankumous uutta hallitsemistapaa, alkua politiikan korvaamiseen hallinnolla vai alkua kansalaisten politisoitumiselle?

3. Neuvostoliike politisoitumiskokemuksena

Saksan vallankumouksessa – toisin kuin Venäjällä ja Itävallassa – neuvostoliike alkoi spontaanisesti Kielin matruuseista ja levisi muutamassa päivässä yli maan. Se yllätti poliitikot spartakisteja ja Obleute-ryhmää myöten – lukuunottamatta Kurt Eisneriä ja Baijerin vallankumousta. Osallistuminen neuvostojen perustamiseen paikallisella tasolla sekä neuvostoidean levittämiseen merkitsivät laajoille työläisten ja sotilaiden joukoille ainutkertaista kokemusta omakohtaisesta politiikkaan osallistumisesta.

Alkuaan neuvostojen perustamistapa ei suinkaan aina vastannut Venäjän v. 1905 vallankumouksesta periytyntä kaavaa (vrt. Anweiler 1958, 45–63), ja neuvostojen jäseniksi tuli monenlaista väkeä: työväenliikkeen radikaaleja, 'aktivistisia' literaatteja, sodan radikalisoimia sotilaita ja siviilejä sekä erilaisia vallankumouksen pysäyttämiseen pyrkiviä ryhmittymiä jne. Koko joukko neuvostojen jäsenistä koki niiden kautta äkillisen poliittisen 'herätyksen'.

Neuvostojen jäsenistö on siten erikoinen sekoitus diletantteja ja militantteja. Tämä on osaltaan yhteydessä vallankumoukselliseen tilanteeseen, jossa aikaisemmat politiikan muodot ja niihin sitoutuneisuus muuttuvat pikemminkin toiminnan kahleeksi: vanhat parlamentaariset poliitikot, sosialidemokraattiset toimitsijat ja jopa syndikalistiset suoran toiminnan ajajat olivat vaikeuksissa neuvostojen kanssa. Tässä tilanteessa diletantismi on pikemminkin eduksi. Vastakohtana 'poliittista kasvatusta' demokratian ehtona vaativille Ernst Däumig (Rätekongress 1918, 117) ja Kurt Eisner (1918a, 33) katsovat kokemuksen neuvostoissa toimimisesta olevan sinänsä poliittisesti sivistävää.

Varsinainen poliittinen teko oli itse neuvostojen perustaminen vanhan hallitus- ja hallintoaparaatin tilalle. Mutta jo perustettujen neuvostojen toiminta saattoi latistua pelkäksi järjestyksen ylläpitämiseksi vallankumouksen oloissa, ts. vanhan aparaatin 'hallinnollisiin' tehtäviin (SPD-johtoisten neuvostojen käytännöstä vrt. Kolb 1962, 359–383). Toisaalta radikaaleja neuvostoja 'uhkaa' niiden instrumentalisointi vallankumouksen propagoimisen ja valmistelemisen instrumentiksi: neuvostojen jäsenten oman politiikkakokemuksen ja neuvostojen itsenäisen

politiikanteon alistaminen hallitsemispyrkimyksen alttarille. Kysymys siitä, miten neuvostot sinänsä voivat toimia kansalaisten politisoimisprosessin edistäjinä ja jatkajina, tulee itse vallankumouksen aikana kovin harvoin esiin. Vuoden 1919 puolella, kun neuvostot jo olivat epäonnistuneet vallankumouksen instrumenttina, tämäntapaisia kysymyksiä nousee esiin 'Der Arbeiter-Rat' -lehden neuvostoteorioissa sekä seuraavien vuosien äärivasemmistolaisissa konseptioissa.

Politiikan käsite- ja muotokeskustelun kannalta neuvostoliikkeen jälkikäteinen itsereflektio on oikeastaan kiinnostavampaa kuin neuvostojen käytäntö. Juuri neuvostoteorioiden kautta voi saada kuvan neuvostojen politisoivan potentiaalnin erityisistä mahdollisuuksista ja rajoista. Tässä suhteessa aktualisoituu jälleen sosialistisen tradition poliittinen ambivalenssi: merkitsevätkö neuvostot ideaalitapauksessa politiikan korvaamista hallinnolla vai päinvastoin 'itse tehtävän politiikan' kanavaa?

4. Neuvostot suoran toiminnan ja institutionaalisen politiikan välissä

Ilmeistä on, että neuvostot tarjoavat – parlamentti- ja puoluepolitiikkaan verrattuna – olennaisesti useammalle tilaisuuden omakohtaiseen poliittiseen osallistumiseen ja politiikkakokemukseen. Mutta onko tämä vain seurausta neuvostojen desentralisoidusta ja työpaikkapohjaisesta perusluonteesta?

Uuden ajan eurooppalaisen aatehistorian perspektiivissä neuvostoja voi tarkastella suhteessa yhtenäisvaltion perinteeseen. Tälle on tunnusomaista politiikan sekoittaminen hallitsemiseen ja tämän jättäminen yksityisten ihmisten mielenkiinnon ja mahdollisuuksien ulkopuolelle. Poliitikka näyttäytyy valtion ja hallituksen asiana, oikeus ja moraalit suojaavat siltä. Poliitikka on likaista peliä, johon 'kunnan ihmiset' eivät sotkeudu, ellei oikeutta ja moraalit räikeästi loukata. Poliitikka jääkööt ammattilaisten asiaksi, joita on kuitenkin kontrolloitava erilaisin keinoin, kuten lakien, vaalien ja hätätilassa vastarintaoikeuteen turvautumisen avulla. Koko parlamentaarisen politiikan perinne on tyyppillinen ilmaus tämäntapaisesta 'sijaispolitiikasta'.²

Sosialistisen työväenliikkeen varhainen parlamentarismikritiikki on tämän tyyppisen sijaispolitiikan kritiikkiä. Mutta sitoutuminen puoluemuotoon ja parlamenttityöskentelyyn sekä toisaalta vallankumousteologia toivat sijaispolitiikan nopeasti sosialidemokratian sisälle. Tässä perspektiivissä neuvostot merkitsevät uutta yritystä sijaispolitiikan ylittämiseksi – menemättä toisaalta anarkistiseen 'suoran toiminnan' aktionismiin.

Tämänsuuntaista ajattelua voidaan erottaa mm. Ernst Däumigin alustuspuheenvuorossa joulukuun 1918 neuvostokongressissa. Vastakkainasettelu 'kansalliskokous vai neuvostojärjestelmä' nojautuu hänellä mm. seuraavaan argumentointiin:

»... dass dieser Untertanen- und Korporalsgeist . . . nicht beseitigt werden kann durch einen Wahlkampf und Wahlflugblätter, die alle zwei oder drei Jahre unter die Massen geworfen werden, sondern nur beseitigt werden kann durch einen herzhaften und kräftigen Versuch, das deutsche Volk ständig politisch aktiv zu erhalten, und das kann durch das Rätesystem allein geschehen.« (Rätekongress 1918, 117, ks. myös mt. 115).

Toisaalta voi kysyä, kelpaavatko neuvostot tekemään koko kansaa 'alituisesti poliittisesti aktiiviseksi'? Verrattuna suoran poliittisen osallistumisen klassisen mallin, antiikin Ateenan demokraattisen kauden poliiksen, politiikantekotapaan neuvostot näyttävät pikemminkin sijaispolitiikan elimiltä. Nimittäin työpaikka-pohjaisten neuvostojen yleiskokoukset eivät suinkaan ole Ateenan 'ekklesian' tapaisia ensisijaisia päättäviä elimiä vaan niiden tehtäväksi jää oikeastaan vain neuvostojen jäsenten valinta ja takaisinkutsu. Tältä kannalta 'kaikki valta neuvostoille' -periaate ilmentää pikemminkin sitä, että varsinainen aktiivinen politiikanteko jää yksin neuvostoihin (ja 'metaneuvostoihin') valittujen tehtäväksi. Neuvostomalli ei polis-perspektiivissä suinkaan vastaa radikaalia demokratiaa vaan pikemminkin Aristoteleen käsitystä, että kansa on kykenevä ainoastaan arvostelevaan politiikkaa muttei tekemään sitä (vrt. Aristoteles, Politik. 1282a 5–50).

Kuitenkin myös antiikin historian spesialisti Arthur Rosenberg korostaa v. 1921 ilmestyneessä kirjassaan 'Demokratie und Klassenkampf im Altertum'³ pikemminkin yhtäläisyyksiä poliiksen ja neuvostojen välillä. Hän näkee kyllä peruseron, mutta toteaa:

»Dieses Mitwirken der Versammlung aller Bürger ist in modernen Zeiten durch die Größenverhältnisse der Staaten unmöglich geworden.« (Rosenberg 1921, 53).

Tätä vastaan voi kuitenkin kysyä, eikö suoran politiikkaan osallistumisen mahdollistamiseksi voisi sitten vaatia sellaista 'desentralisaatiota', joka purkaisi 'suuret valtiot'? Tämän työväenliikkeen perinteen valossa arkkikerettiläisen askeleen ottaa vanha sosialidemokraattinen parlamentaarikko Georg Ledebour. Hänen v. 1919⁴ julkaistu artikkelisarjansa »Die Aufbau des sozialistischen Gemeinwesens in Deutschland« menee tietoisesti 'yli' varsinaisen neuvostojärjestelmän. Ledebourin ideaali on »sozialistische Lebensgemeinschaft auf dem Lande«, joka poistaisi mm. henkisen ja ruumiillisen sekä teollisen ja maataloustyön erot (vrt. Lederbour 1919, erit. osa I. 11).

Toisaalta neuvostojärjestelmää voidaan kehittää 'reaalipoliittiseen' suuntaan. Kuitenkaan kukaan neuvostoteoreetikko ei tyydy niin vaatimattomaan ajatukseen, että neuvostoissa olisi kysymys pelkästä uudentyyppisestä politiikkojen rekrytoinnista ja tätä vastaavasta 'neuvostopoliittikon' tyyppin kehittämisestä järjestö- ja parlamenttipoliittikon tilalle. Kuitenkin 'Obleute'-ryhmän työläisjäsenet, ennen muuta Richard Müller, käytännössä ilmentävät uutta poliittikotyyppiä, jolle on keskeistä mm. massojen luottamus, paikallistason neuvostokokouksissa vaadittava retoriikka ja demagogia, ei ehkä niinkään itsenäinen aloitteellisuus tai neuvostomuotoa koskeva teoretisointi.⁵

Vallankumouksellista reaali-politiikkaa lähimmäksi tulee Kurt Eisnerin esitys neuvostojen ja parlamentarismien yhdistämisestä. Neuvostot ovat hänelle »proletariaatin välittömän politisoinnin välineitä», joiden kautta kuka tahansa niin haluava pääsee osallistumaan politiikkaan. Mutta tämä osallistuminen (Mitarbeit) ei merkitse varsinaista ratkaisuvalltaa. Eisnerin kanta on tulkittavissa siten, että ideat tulevat neuvostoista ja parlamentti päättää niiden hyväksymisestä. Tähän

ratkaisuvallan kaksitasoisuuteen tulee toisaalta kontrollin kaksinaisuus: neuvostot »elävänä lehdistönä» kontrolloivat parlamenttia ja hallitusta, kansa kontrolloi eri menettelyjä käyttäen sekä neuvostojen että parlamentin ja hallituksen valtaa (ks. erit. Eisner 1918b, 78–79).

Verrattuna polis-demokratiaan neuvostojärjestelmän perinteeseen sisältyy kaksi erikoispiirrettä, jotka rajoittavat kansalaisten politiikantekomahdollisuuksia: äänioikeuden poissulkeminen kapitalisteilta ja työpaikkapohjainen vaalitapa. Nämä ajatukset nojaavat perinteiseen näkemykseen teollisuusproletariaatista vallankumouksen ydinjoukkona (vrt. erit. Däumig 1920, 80–81). Tällainen malli – jonka tosin esim. Eisner hylkää – johtaa neuvostoteoreetikot rajankäyntiongelmiiin: neuvostoteorioissa ei ole, kuten Kautsky huomauttaa, kyetty ratkaisemaan kysymystä »Kuka on työläinen» (Kautsky 1919, 156). Obleute-ryhmän 'puhtaan neuvostojärjestelmän' yritykset ulottaa neuvostojärjestelmä myös 'Kopfarbeiter'-kategoriaan ja muille ei-teollisille aloille johtavat kovin keinotekoisiiin organisaatiokaavioihin, jotka eivät samalla tavalla nouse poliittisesta arkikokemuksesta kuin teollisuustyöläisten tapauksessa. Kun radikaalifeministi Anita Augspurg esittää kansakoulunopettajien varaan nojaavia 'naisneuvostoja' maaseudun naisia radikalisoimaan, ehdotus tyrmätään silloisen SPD:n jäsenen ja kansakoulunopettajan Ernst Niekischin neuvostoformalismiin vetoavan puheenvuoron perusteella (Bayerischer Rätekongress 1919, 179–181).

Tässä mielessä neuvostoteoriat ovat kiinni työfetisismissä, eräänlaisessa »rehellisten työläisten» kapinassa sota- ja puolueherroja vastaan, eivätkä suinkaan hylkää palkkatyötä sinänsä. Tässä suhteessa radikaalit literaatit, kuten Kurt Hillerin 'aktivistien' varaan nojaava Berliinin 'Rat der Geistigen Arbeiter' (ohjelmasta ja toiminnasta ks. esim. Hiller 1969, 120–138) ovat kriittisemmällä kannalla. Kovin modernilta kuulostaa myös seuraava dadaistinen julistus:

»Nur durch die Arbeitslosigkeit gewinnt der Einzelne die Möglichkeit über die Wahrheit des Lebens sich zu vergewissern und endlich an das Erleben sich zu gewöhnen.» (Golyscheff, Hausmann & Hülsenbeck, 1919, 61).

5. Poliittikkokokemuksen määrä ja laatu

Neuvostojen politisoiva merkitys on siis siinä, että ne laajentavat niiden ihmisten lukumäärää, jolla on omakohtaisia kokemuksia politiikkaan osallistumisesta. Mutta voi kysyä, johtaako tämä subjektien määrän lisäys pikemminkin siihen, että heidän tekemänsä politiikka latistuu? Onko monien tekemä politiikka vähemmän dramaattista ja vähemmän vastakkaista hallinnolle kuin harvojen valtiomiesten ja puoluejohtajien tekemä politiikka? Onko neuvostojen politisoiva merkitys subjektien tasolla omiaan pikemminkin epäpolitisomaan politiikkaa muilla ulottuvuuksilla, erityisesti latistamaan subjektien kokemia konflikti- ja ratkaisutilanteita (vrt. Palonen 1983).

Myönteinen vastaus tähän kysymykseen on epäilemättä osaltaan taustalla Max Weberin neuvostokritiikissä. Weberiläisessä perspektiivissä politiikka – kaikessa vallankumouksellisuudessaankin – eroaa mm. kunnallisesta itsehallin-

nosta siinä, että se pysyy »harvojen asiana» (vrt. Weber 1917, 219–220, ks. myös tulkintaani tämän merkityksestä Weberin politiikkakäsitykselle Palonen 1982:ssa, jota tosin nyt olen tarkistanut ottamalla huomioon mm. Weberin polis-tulkinnan). Voidaan kysyä, ovatko neuvostoteoriat yleensä tietoisia politiikan latistumisen vaaroista ja jos ovat, kumpi idea niissä pääsee voitolle, politiikan voittaminen monien politiikan kautta vaiko pyrkimys 'monien politiikan politisointiin' konflikt- ja ratkaisu-ulottuvuuksien suhteen?

Tämäntyyppisten formaalisten kysymysten käsittely ei yleensä ole kuulunut sosialistisen tradition 'politiikkakeskusteluun' – poikkeuksen muodostaa Karl Liebknechtin sodanaikainen vankilakäsikirjoitus, jota ei julkaistu ennen kuin v. 1922 (Liebknecht 1922, 265–280). Eivätkä neuvostoteoreetikot suinkaan paneutuneet esimerkiksi Weberin ajattelun hienouksiin ja ryhtyneet detaljipolemiikkiin häntä vastaan. Niinpä on selvää, että kovin yksiselitteistä vastausta politiikkakokemuksen 'määrän ja laadun' vastakohtaisuuteen on neuvostoteksteistä turha hakea, mutta viitteetkin ovat kiintoisia.

Ennen muuta kiintyy huomio siihen, kuinka Ledebour ääridesentralistisessa ja spesialisminvastaisessa mallissaan⁶ kaipaa eksplisiittisesti hallitsemisen korvaamista hallinnolla:

»... dass es sich im sozialistischen Staate nicht mehr um die Herrschaft über Menschen sondern um die Verwaltung von Sachen handelt.» (Ledebour 1919, osa III, 14).

Toisaalta Ledebourin tekstissä eksplisiittisesti puhutaan sosialistisen yhteisön yhteisistä asioista »päättämisestä» koko aikuisväestön muodostamassa »Gemeindeparlamentissa» (Ledebour 1919, osa II, 15). Tähän liittyen hän katsoo todellisen demokratian olevan »die fortlaufende Selbstentscheidung des Volkes über alle seine gemeinsamen Angelegenheiten» (sama). Silti voi katsoa, että juuri tällainen »Selbstentscheidung» on yksilölle vähemmän dramaattista kuin poliittisen johtajan yhteisöä koskeva ratkaisu – tai yksilön omaa elämää koskevan ratkaisun poliittinen aspekti.

Myös Kurt Eisnerin 'Mitarbeit' -ajattelussa on tietty harmonistinen sävynsä: kansalaisten osallistuminen politiikkaan on samalla heidän integroimistaan yhteisöön (Vrt. Eisner 1918a, 33–34). Toisin sanoen kontrollimallit sallivat pystysuorat konfliktit eri 'valtaelinten' välillä sekä pyrkivät estämään 'vallan väärinkäyttöä', mutta mitään ajatusta siitä, että vallankumouksenjälkeisessä yhteisössä olisi vielä laadullisia politiikan suuntaa, elämäntapaa ym. koskevia vastakohtaisuuksia, joita ei tulisi enempää vesittää kuin tukahduttaakaan, ei Eisnerin ajatteluun mahdu.⁷

Samalla tavoin nojaa myös Obleute-ryhmän neuvostomalli implisiittisesti ajatukseen eräänlaisesta objektiivisesta perustasta 'työväenluokan yhtenäisyydelle' – nimenomaan puolue- ja ammattiliittopolitiikan pirstovaa ja johtajien erityisetuja muodostavaa tendenssiä vastaan. Itse neuvostomallit käyttävät enemmistöperiaatetta ikään kuin yksimielisyyden korvikkeena – kuten parlamentarismikin – eivätkä sisällä mitään sisäänrakennettuja menettelyjä, miten esimerkiksi jäykän ja joustavan strategian vastakohtaisuuksia tulisi käsitellä,

puhumattakaan erilaisten sosialismikonseptioiden suhteista. Vuoden 1919 lopulla Ernst Däumig kuitenkin on – puolueiden reaalisen merkityksen neuvostojen muodostumisessa tunnustaen – valmis tunnustamaan politiikan suuntaerimielisyydet tosin katsoen niiden koskevan vain 'mielipiteitä':

»Im Rahmen des Rätessystems sollen und werden die politischen Meinungsverschiedenheiten im Proletariat zum Austrag kommen.« (Däumig, 1919a).

Kun 'Der Arbeiter-Ratin' ensimmäinen pääkirjoitus koristaa lehden olevan »praktisen sosialismin» äänenkannattaja, tässä voidaan nähdä merkki irrottautumisesta Kautsky-marxismen historiankäsityksestä ja politiikan autonomian valtaamisesta (vrt. Däumig, 1919b). Tämä askel ei ole kuitenkaan kovin pitkä. Historian avoimuuden ja poliittisten ratkaisujen dramaattisuuden sekä toisaalta yhtenäisvaltion ja -yhteiskunnan kieltämisen perspektiivistä Max Weber on tänä päivänä monin verroin kiinnostavampi kuin 'puhtaan neuvostojärjestelmän' organisaatiokaaviot, perisaksalaisessa systemaattisuudessaan.

6. Kielenkäyttö, realiteetti ja politiikkakäsitys

Jos arvioi neuvostoidean ja Saksan vallankumouksen neuvostoteorioiden merkitystä tämän päivän perspektiivistä, voi niitä kritikoida monessakin suhteessa. Neuvostotkaan eivät poista sosialistisen tradition ambivalenttisuutta politiikan, hallitsemisen ja hallinnon suhteen. Neuvostomuoto ei kelpaa lunastamaan lupauksia kaikkien kansalaisten tekemisestä politiikan subjektiksi. Neuvostot eivät myöskään kykene välttämään niitä sijaispolitiikan tendenssejä, jotka ovat tunnusomaisia toisaalta parlamentarismille toisaalta työväenliikkeen puolue- ja ammattiyhdistysmuotoiselle poliitikalle. Neuvostojen melko satunnaiseen alkuperään Venäjällä v. 1905 sidonnaiset spesifiset toimintamuodot (jäsenyys, valintatapa, kokoukset jne.) tuottavat lisäksi omia rajoituksiaan.

»Kaikki valta neuvostoille»-iskulause on tässä valossa liiankin kriittikittömästi hyväksytty kansalaisten suoran politiikanteon symboliksi. Tänä päivänä on käymässä ilmeiseksi – huolimatta siitä, että neuvostoideoilla on yhä heuristinen arvonsa mm. saksalaisten 'Vihreiden' rotaatiokeskustelussa (vrt. esim. Kraushaar (toim.), 1983) tai että Länsi-Berliinin talonvaltaajilla on 'Besetzerrat' – että tuo iskulause on menettämässä vetovoimaansa. »Keine Macht für Niemand» on pikemminkin aktuaali iskulause, samalla kun vasemmistolainen kritiikki egalitaaristen pienyhteisöjen sulkeutuneisuutta ja yksilöllisyyden kahlintaa kohtaan on aktualisoitunut (vrt. Gorz 1980, erit. 152–159).

Tämä ei suinkaan kiistä neuvostojen aikanaan merkinneen ainutlaatuista politisointi- ja politisoitumiskokemuksen lähdeä, joka tuskin Saksan tilanteessa 1918–1919 olisi ollut korvattavissa muilla. Kysymys on pikemminkin siitä, että jokaisen spesifin politiikkamuodon aktuaalinen ja potentiaalinen merkitys on vahvasti historiallisesti relatiivinen.

Käsitehistoriallisesti tarkastellen neuvostojen tapauksessa Saksassa kävi niin, että ensin tuli termi, sitten realiteetti ja vasta tämän itsereflektiona neuvostoteori-

at, jotka eivät sitten kyenneet sanottavammin muuntamaan realiteetteja tai edes kielenkäyttöä. Nykyisellään 'neuvostosanasto' on tavallaan hyvinkin yleistä – mutta tavalla joka on pelkkä historiallinen kuriositeetti (Izvestija-lehti 'neuvostohallituksen äänenkannattajana') tai kokonaan kadottanut yhteytensä alkuperäiseen ideaan ('tiedekuntaneuvosto'). Sikäli kun 'neuvostoilla' on reaalista merkitystä, tämä edellyttää irtaantumista 'v. 1905:n paradigman' spesifisistä puolista. Tältä kannalta toisaalta neuvostoteoriat ovat edelleen aktuelleja, ei kuitenkaan enää normatiivisina ohjenuorina vaan historiallisina esimerkkeinä politisoinnin, suoran demokratian jne. ongelmista, jotka ovat tänään vähintään yhtä aktuelleja kuin ensimmäisen maailmansodan jälkeen – muodossa, jossa messianistiset illuusiot ovat kadonneet.

Ahtaassa politiikan konseptiohistorian mielessä tarkastellen neuvostot voidaan nähdä osana laajempaa intellektuaalista virtausta, joka 1900-luvun alkuvuosikymmeninä pyrki irrottamaan politiikan toimintana sille edellisinä vuosisatana syntyneistä siteistä valtioon, hallitsemiseen ja sijaispolitiikkaan sekä mahdollistamaan yksilöiden omakohtaisen politiikkakokemuksen. Tässä suhteessa neuvostoliike on rinnastettavissa ekspressionististen literaattien yksilöpohjaista politiikkaa korostaviin katsomuksiin (vrt. Hiller 1911, Rubiner 1912): molemmat etsivät 'itse tehtävän politiikan' mahdollisuuksia. Jos literaattien ongelmana on nietzscheläissävytteinen elitismi, neuvostokonseptiot ovat käänteisesti yksipuolisesti sidoksissa palkkatyöväen joukkoliikkeisiin. Mutta juuri tässä 'komplementaarisuudessaan' molemmat 'liikkeet' ovat mahdollistaneet sen sijaispolitiikan kritiikin, joka on uudelleen aktualisoitunut 1960-luvun ylioppilasliikkeestä lähtien.

V I I T T E E T:

¹ Yksityiskohtaisemman oman tulkintani 'politiikka-hallitseminen, hallinto'-käsitekolmiosta olen esittänyt kirjoituksessani »Normaalipolitiikan kriisi» (Palonen 1984).

² 'Sijaispolitiikka' on käänös nykysaksalaisessa keskustelussa yleisesti käytetystä 'Stellvertreterpolitik'-sanasta, joka osuvasti kuvaa politiikan sisällä 'itse tehtävän politiikan' vastakäsitettä.

³ Teoksen ilmestyessä Rosenberg oli jo USPD:n vasemmiston myötä liittynyt vuoden 1920 lopulla VKPD:n (Vereinigte kommunistische Partei Deutschlands) jäseneksi.

⁴ Artikkelisarjan ilmestyessä Ledebour istui vankilassa syytettyinä osallisuudesta tammikuun 1919 kapinaan.

⁵ Mülleristä poliittokotyyppinä saa melko hyvän kuvan hänen vieläkin lukemisen arvoisesta vallankumouskronikastaan (Müller, 1924–1925).

⁶ Ledebourin artikkeli on yllättävän moderni mm. puhuessaan aurinkoenergian käytöstä, ja hänen kommunimallinsa on kokenut renessanssin mm. Rudolf Bahron 3000 asukkaan kommunien markkinoinnissa.

⁷ Eisnerin ajattelun harmonistiset ulottuvuudet ovat sidoksissa Marburgin haaran uuskantilaisuuteen, erityisesti Hermann Cohenin ajatteluun (vrt. Cohen 1904 sekä Eisnerin Kant- ja Cohen-esseet (1904, 1912)).

L Ä H T E E T

- Anweiler, Oskar, *Die Rätebewegung in Russland 1905–1921*, E.J. Brill, Leiden 1958.
- Aristoteles, *Politik* (saksannos), toim. Olof Gigon, DTV, München 1978.
- Bayerischer Rätekongress. Stenographischer Bericht über die Verhandlungen des Kongresses der Arbeiter-, Bauern- und Soldatenräte vom 25. Februar bis 8. März in München, München 1919, Nachdruck Klaus Guhl, Berlin, ei painovuotta.
- Cohen, Hermann, *Ethik des reinen Willens* (1904), 3. p. Bruno Cassirer, Berlin 1921.
- Däumig, Ernst, »Partei und Räteystem«, *Der Arbeiter-Rat* 37/1919 (1919a).
- Däumig, Ernst, »Proletarier«, *Der Arbeiter-Rat* 1/1919 (1919b).
- Däumig, Ernst, »Die Rätegedanke und ihre Verwirklichung« (1920), teoksessa Udo Bernbach (toim): *Theorie und Praxis der direkten Demokratie*, Westdeutscher Verlag, Opladen 1973.
- Eisner, Kurt, »Kant«, (1904) teoksessa Kurt Eisner: *Die halbe Macht den Räten*. Ausgewählte Aufsätze und Rede, johdanto ja toim. Renate und Gerhard Schmolze, Jakob Hegner, Köln 1969. Eisner, Kurt, 'Herman Cohen', (1912), teoksessa Kurt Eisner, *Die halbe Macht den Räten*, mt.
- Eisner, Kurt, »Ansprache anlässlich der Revolutionsfeier im Nationaltheater am 17. November 1918«, teoksessa Kurt Eisner: *Die neue Zeit*, zweite Folge, Georg Müller, München 1919 (1918a).
- Eisner, Kurt, »Die Aufgaben der Räte« (1918), teoksessa Kurt Eisner, *Sozialismus als Aktion*. Ausgewählte Aufsätze und Reden, toim. Freya Eisner, Suhrkamp, Frankfurt/M. 1975 (1918b).
- Engels, Friedrich, *Anti-Dühring* (1878), Marx-Engels-Werke, Bd. 20, Dietz, Berlin (-Ost), 1973.
- Golschewff, Jefim & Hausmann, Raoul & Hülsenbeck, Richard, »Was ist der Dadaismus und was will er in Deutschland?« (1919), teoksessa Karl Riha (toim). *Dada Berlin*. Texte, Manifeste, Aktionen, Reclam, Stuttgart 1977.
- Goetz, André, *Adieux au prolétariat*. Au-delà du socialisme, Galilée, Paris 1980.
- Groh, Dieter, *Negative Integration und revolutionärer Attentismus*, Ullstein, Frankfurt/M. 1973.
- Hiller, Kurt, »Literaturpolitik«, *Die Aktion* 1911, Sp. 138–139.
- Hiller, Kurt, *Leben gegen die Zeit*. Bd. 1. Logos, Rowohlt, Reinbek 1969.
- Kautsky, Karl, *Der Weg zur Macht* (1909), Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt/M. 1972.
- Kautsky, Karl, *Kommunismi ja terrorismi* (1909), suomennos, Kansanvalta, Helsinki 1920.
- Kolb, Eberhard, *Die Arbeiterräte in der deutschen Innenpolitik 1918–1919* (1962), Ullstein, Frankfurt/M. 1978.
- Karaushaar, Wolfgang (toim), *Was sollen die Grünen im Parlament?* Neue Kritik, Frankfurt/M. 1983.
- Ledebour, Georg, »Die Aufbau des sozialistischen Gemeinwesens in Deutschland«, *Der Arbeiter-Rat* 3, 4, 6/1919.
- Liebkecht, Karl, *Studien über die Bewegungsgesetze der gesellschaftlichen Entwicklung* (1922), toim. Ossip. K. Flechtheim, Hoffman & Campe, Hamburg 1974.
- Michels, Robert, *Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie*, Kroner, Leipzig 1911.
- Müller, Richard, *Die Geschichte der deutschen Revolution I–III (1924–1925)*. Olle & Wolter, Berlin 1979.
- Ostrogorski, Moisei, *La démocratie et les partis politiques* (1902), Pierre Rosenvallon (ed.) Seuil, Paris 1979.
- Palonen, Kari, »Politik als Sache der Wenigen. Eine Interpretation der Kritik der direkten Demokratie bei Max Weber und ihrer Bedeutung für sein Politikverständnis«, teoksessa Kari Palonen, Politikverständnis und Politikdiskussion in Deutschland zwischen Bismarck und Hitler. *Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia*. Sarja A, 61/1982.
- Palonen, Kari, »Politics as a dramatic action situation«, teoksessa Ilkka Heiskanen & Sakari Hänninen (toim), *Exploring the Basis of Politics*, Finnish Political Science Association, Helsinki 1983.
- Palonen, Kari, Normaalipolitiikan kriisi, *Uudistuva ihmiskunta* 6 (1984): 1, 80–96.

- Rätekongress 1918*, Allgemeiner Kongress der Arbeiter- und Soldatenräte Deutschlands vom 16. bis 21. Dezember 1918 im Abgeordnetenhaus zu Berlin. Stenographische Berichte, Nachdruck Olle & Wolter, Berlin 1975.
- Rosenberg, Arthur, *Demokratie und Klassenkampf im Altertum* (1921), teoksessa Arthur Rosenberg, *Demokratie und Klassenkampf*. Ausgewählte Studien, toim. ja johdanto Hans-Ulrich Wehler, Ullstein, Frankfurt/M. 1974.
- Rubiner, Ludwig, »Der Dichter greift in die Politik«, *Die Aktion* 1912 Sp. 645–652, 709–715.
- Stampfer, Friedrich, *Grundbegriffe der Politik*, Fränkische Verlagsanstalt und Buchdruck, Nürnberg 1910.
- Stephan, Cora, 'Genossen, wir dürfen uns nicht von der Geduld hinreißen lassen'. Aus der Urgeschichte der Sozialdemokratie 1862–1878. Syndikat, Frankfurt/M. 1977.
- Walter, Rudolf, '... aber nach der Sündflut kommen wir und nur wir'. 'Zusammenbruchstheorie', Marxismus und politisches Defizit der SPD 1890–1914, Ullstein, Frankfurt/M. 1981.
- Weber, Max, »Agrarverhältnisse im Altertum« (1907), teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, toim. Marianne Weber, Mohr, Tübingen 1924 (1907a).
- Weber, Max, »Diskussionsrede bei den Verhandlungen des Vereins für Sozialpolitik in Magdeburg 1907«, teoksessa *Gesammelte Aufsätze zur Soziologie und Sozialpolitik*, toim. Marianne Weber, Mohr, Tübingen 1924 (1907b).
- Weber, Max, »Die Lehren der deutschen Kanzlerkrisis« (1917), teoksessa *Gesammelte politische Schriften*, 3. p., toim. Johannes Winckelmann, Mohr, Tübingen 1971.
- Weber, Max, »Deutschlands künftige Staatsform« (1918), teoksessa *Gesammelte politische Schriften*, mt. (1918a).
- Weber, Max, »Parlament und Regierung im neugeordneten Deutschland« (1918), teoksessa *Gesammelte politische Schriften*, mt. (1918b).
- Weber, Max, 'Politik als Beruf' (1919) teoksessa *Gesammelte politische Schriften*, mt.
- Weber, Max, 'Politische Briefe', teoksessa *Gesammelte politische Schriften* (1.p.) toim. Marianne Weber, Drei Masken, München 1921.
- Weber, Max, *Wirtschaft und Gesellschaft* (1922), toim. Johannes Winckelmann, Studienausgabe, Mohr, Tübingen 1980.
- Weber, Max, *Abriss der universalen Sozial- und Wirtschaftsgeschichte. Aus den nachgelassenen Vorlesungen*, toim. S. Hellemann & M. Palyi, Duncker & Humblot, München 1924.